

א. נושא הסיפור

1. מבנה הסיפור ומשמעותו

מהו נושאו העיקרי של סיפורנו, ומה בא ללמדנו? לכאורה, נראה שעיקרו של סיפורנו הוא בתיאור התגברותו של אלישע בדרך ניסית על אויבים המתנכלים לו והחפצים לדכא באלמות את נבואתו. בכך משתייך סיפורנו לסדרת סיפורים במקרא, שבהם מתואר מאבקו של נביא נגד ניסיונות אלימים להשתיקו ואף לחסלו. ניסיונות אלו באים בדרך כלל מצד מלך או שלוחיו, והם מבטאים את ההתנגשות בין העצמה הפיזית והחברתית המגולמת בממסד שלטוני לבין עצמתו הרוחנית של הנביא הבודד - איש האלוהים.¹

על פי זאת, ההקשר הלאומי שבו מצוי תיאור ההתמודדות של אלישע עם חיילי מלך ארם - הסכסוך בין ארם לישראל - אינו אלא רקע לנושא העיקרי. ואכן, תיאור העימות בין אלישע לחיילי ארם מצוי בלב סיפורנו, בפסוקים יג-כ, והוא נראה כעיקרו. בפסוקים אלו מתואר הניסיון שעשה מלך ארם באמצעות חייליו לתפוס בכוח את הנביא ולהפסיק בכך את פעילותו הנבואית וכישלונו של ניסיון זה. פסוקים ח-יב, הפותחים את סיפורנו, נראים כרקע הכרחי לסיפור העימות בין הנביא למתנגדיו: בפסוקים אלו מוסבר מהו הדבר שגרם למלך ארם לנסות להשתלט על הנביא בכוח ולהפסיק את נבואתו. רק שלושת הפסוקים האחרונים בסיפורנו, כא-כג, חורגים במקצת מנושא הסיפור כפי שהגדרנו אותו. פסוקים אלה חותרים אל מילותיו האחרונות של הסיפור - "וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לְבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". הישג מדיני-צבאי זה הוא תולדת ניצחוננו של אלישע בעימות עם חיילי ארם, כשם שהוא תולדת התנהגותו הנדיבה של הנביא ביחס לשבויים הארמים. נראה אפוא, כי הישג זה אינו אלא 'ערך מוסף' ביחס לאירוע העיקרי המתואר בסיפורנו - העימות בין המלך ושלוחיו לבין הנביא.

1. בספרנו פרקי אליהו, בנספח לסדרת העיונים 'אחזיה', ערכנו דיון בשלושה סיפורי עימות מסוג זה - שניים במקרא ואחד באגדת חז"ל (עמ' 473-484). סיפורנו דומה במידת מה לסיפור על העימות בין אליהו ושלוחי אחזיה, הנידון באותה סדרת עיונים החל מעמ' 414, אלא שהעימות ההוא היה בין נביא למלך ישראל ואילו זה שאנו עוסקים בו הוא בין נביא למלך ארם. במקרא כולו ישנם קרוב לעשרים סיפורי עימות מן הסוג הזה. ברובם הגדול של סיפורים אלו יד הנביא על העליונה, אך בחלקם מצליח המלך לפגוע בנביא במידה זו או אחרת (כגון בכמה מן הסיפורים על ירמיהו, וכגון בעימות בין אחאב למיכיהו בן ימלה במל"א כ"ב). שני עימותים אף מסתיימים ברצח הנביא: אוריהו בן שמעיהו נרצח בידי שלוחי יהויקים (ירמיהו כ"ו), וזכריהו בן יהוידע נרצח בפקודת יואש (דה"ב כ"ד).

אולם, בחינת מבנה הסיפור, תוך תשומת לב לקומפוזיציה שלו - לחיבור חלקיו השונים ולזיקה שביניהם - תביא אותנו למסקנה אחרת בדבר נושאו המרכזי של הסיפור. בחינת תכניתו תסייע בידינו לעמוד נכונה על תוכנו.

כדרך הסיפור המקראי, נחלק אף סיפורנו לשתי מחציות שוות - שמונה פסוקים בכל מחצית. המעבר בין המחציות מצוי במקום שבו מתרחשת התפנית הדרמטית בסיפורנו, המעבירה אותנו מבעיית הסיפור לפתרונה - בין פסוק טו לבין פסוק טז (גם זאת כמקובל בסיפור המקראי); בין קריאת הייאוש של נער הנביא "אָהָה אֲדָנִי, אֵיכָה נַעֲשֶׂה!", המלמדת על חומרת הצרה שאליה נקלע הנביא, לבין התשובה המרגיעה והמפתיעה של אלישע לנערו: "אַל תִּירָא, כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֶתְּנֶנּוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם!". בהמשך המחצית השנייה נותן אלישע פירוש לדבריו הללו, ומביא לידי מימוש את הפוטנציאל הטמון בהם.

הבה נתבונן עתה במבנה הפנימי של כל אחת מן המחציות.

חמשת הפסוקים הראשונים של המחצית הראשונה (ח-יב) מציירים סצינה שהייתה עשויה להוות סיפור קצר בפני עצמו. בפסוקים אלו מסופר כיצד הציל אלישע בנבואתו את מלך ישראל ואת חייליו ממארבים שטמן להם מלך ארם, וכיצד נודע הדבר למלך ארם באמצעות אחד מעבדיו. פסוקים אלה עוסקים, אפוא, בלא כל ספק, בפועלו של הנביא למען עמו. לא רק הודעותיו החוזרות ונשנות של אלישע למלך ישראל "הַשְׁמֵר מֵעֵבֶר הַמָּקוֹם הַזֶּה" מצילות את ישראל מתגרת יד הארמים; אף שמו של הנביא ופרסומו בקרב הארמים כ"נְבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל", היודע נסתרות ומנצל זאת לטובת עמו, אמורים היו לגרום למלך ארם להימנע מהמשך שילוח גדודיו בישראל. על כן, ההמשך הצפוי של סצינה זו הוא זה הנמצא בסיום הסיפור כולו (פסוק כג): "וְלֹא יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לְבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". שהרי מה יש לו למלך ארם לקוות עוד, אם בישראל מצוי נביא כזה אשר "יְגִיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר בְּחֶדְרֵי מִשְׁכַּבְּךָ" (פסוק יב)?

אולם לא כך התפתחו הדברים: פעילותו של אלישע לטובת עמו ופרסומו בקרב הארמים לא הניבו את התוצאה המצופה. במקום לשנות את יחסו לישראל ולהימנע מלהוציא עוד את גדודיו לארץ ישראל, מחליט מלך ארם לצאת חזיתית נגד הנביא - לתפסו ולהביאו לארם. בכך חושב מלך ארם לסלק את המכשול לפעולתם החפשית של גדודיו בישראל.

נמצא, כי פעולותיו של אלישע לטובת עמו אמנם הועילו בשעתן (בכל פעם שהודיע למלך ישראל על מארב של הארמים), אולם אף ששמו וכוחו נתפרסמו בקרב הארמים ונודעו למלכם, לא הביא הדבר לפתרון יסודי של הבעיה. מלך ארם לא פסק מלשלוח את גדודיו בישראל, ועתה הוא שולח אותם נגד אלישע בעצמו!

יוצא, אפוא, כי ההתנגדות האלימה לנבואת אלישע המתוארת בהמשך המחצית הראשונה (פסוקים יג-טו) אינה עניין בפני עצמו בסיפורנו, אלא היא נועדה לאפשר למלך ארם את המשך המלחמה המתישה בישראל. מאידך, מבחינתו של אלישע, מהווה עימות זה אפשרות נוספת להוכיח למלך ארם כי מלחמתו בישראל לא תצלח, מפני הימצאותו של נביא בקרב ישראל.

בשלושת הפסוקים הראשונים של המחצית השנייה (טז-יח) מתוארים המעשים הקשורים בהצלתו האישית של אלישע מִסְכַּנַּת הַחַיִל הארמי. מרגע שנענה ה' לתפילת אלישע והִפָּה את הארמים בסנוורים כפי שביקש, ניצל הנביא מן הסכנה שהיה נתון בה. מבחינת סיפור ההצלה של אלישע, יכול היה הסיפור להסתיים כבר כאן, בפיזור החייל הארמי או בציון שובו לארם. אולם כשם שמעשיו של מלך ארם כנגד אלישע, המתוארים במחצית הראשונה, אינם עניין לגורלו האישי של הנביא או לעימות פרטי בינו לבין מלך ארם, אלא הם שלב הכרחי במלחמתו בישראל, כך גם הצלתו של אלישע, המתוארת בראש המחצית השנייה, איננה עניין לניצחונו האישי בעימות שבינו לבין מלך ארם. הצלתו של אלישע מהווה שלב נוסף בפעילותו של הנביא לשם הפסקה גמורה של פשיטות גדודי ארם בישראל.

כיצד יהפוך אלישע את הצלתו הפרטית למכשיר שיקדם את מטרתו הלאומית הרחבה? על כך עונים חמשת הפסוקים האחרונים בסיפורנו (יט-כג).² אלישע אינו מסתפק בכך שחיילי ארם מוכים בסנוורים ועל כן מנועים מלתפסו, אלא הוא מנצל את מצבם ומוליכם לשומרון - בירת ממלכת ישראל ומקום מושבו של מלך ישראל. לשם מה עשה כן?

אין ספק: מטרתו של אלישע היא להביא להתפתחות המתוארות בהמשך הכתוב. אלישע מעוניין להראות לחיילי ארם כי הם נתונים בידיו לשבט או לחסד. לשם כך הוא מתפלל אל ה' בשומרון כי יפקח את עיניהם, על מנת שיכירו היכן הם מצויים. שוב נענה ה' לתפילתו, והארמים נוכחים לפתע "וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שְׁמֶרוֹן" (פסוק כ). מסתבר שחיל ורעדה אחזו בהם בראותם עצמם מוקפים בתוך עיר הבירה של אויביהם ונתונים בידם. שאלתו של מלך ישראל את אלישע (פסוק כא) "הֲאֵפֶה אֶפֶה אֲבִי?" מציינת את הצפוי לאותם חיילים ארמים מצד ההיגיון הצבאי, המשותף בוודאי להם ולמלך ישראל. אולם אין זו תכניתו של אלישע ביחס אליהם. לא לשם כך הביאם לעיר שומרון, אלא לשם מטרה הפוכה עד הקצה. לפיכך הוא גוער במלך ישראל על שאלתו, ומצוה עליו לנהוג בחיילי ארם בדרך הפוכה (פסוק כב): "שִׁים לְחֶם וְמִים לְפָנֵיהֶם, וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם". מה פשרה של נדיבות הלב הזו מצד אלישע? התשובה היא, כי השפעתה של התנהגות זו על הארמים ועל מלכם תהא רבה עוד יותר מעצם כישלונם בתפיסת הנביא, וכן מכישלונותיהם הקודמים במארביהם נגד ישראל. ואכן, נראה שהפְּךָ הגדולה שנערכה לחיילי ארם ושילוחם לחופשי חזרה אל ארם - היא שגרמה לבסוף לתוצאה המיוחלת: "וְלֹא יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". כך הפך אלישע את הצלתו האישית לאירוע שיש לו המשך במישור הלאומי, והביא להצלתם של ישראל מתגרת ידם המתמשכת של גדודי ארם.

נמצא, כי הסיפור על העימות האישי בין אלישע לבין חיילי ארם - הן בשלב שבו ריחפה סכנה מעל ראשו של הנביא והן בשלב שבו ניצל מסכנה זו - אין הוא עניין

2. ודוק: חמשת הפסוקים האחרונים, ולא כפי שכתבנו לעיל שרק שלושת הפסוקים האחרונים עוסקים בכך.

לעצמו ואף אינו העניין המרכזי בסיפור. נקודת המוצא של העימות הזו, המהווה הסיבה לעצם קיומו, היא במעשי הנביא למען עמו המתוארים בחלקו הראשון של הסיפור (פסוקים ח-יב); ואף נקודת הסיום, שהיא תכלית התנהלותו של אלישע בעימות עם חיילי ארם, היא המעשה שעשה למען ישראל (פסוקים יט-כג).

כך יראה אפוא מבנה הסיפור השלם:

מחצית א'	ח-יב (5 פסוקים) מעשי אלישע להצלת ישראל מגדודי ארם בהווה
	יג-טו (3 פסוקים) ניסיונו של מלך ארם לתפוס את אלישע ולשים קץ למעשיו
מחצית ב'	טז-יח (3 פסוקים) אלישע ניצל מסכנת התפיסה על ידי חיילי ארם
	יט-כג (5 פסוקים) מעשי אלישע להצלת ישראל מגדודי ארם בעתיד

המבנה הכיאסטי של הסיפור ניכר בנושאים המשותף של שני החלקים הפנימיים - סיפור ההצלה האישית של אלישע, ובנושאים המשותף של שני החלקים החיצוניים - מאמצי הנביא להטבת מצבם של ישראל. כרגיל בסיפורים הבנויים בדרך זו, קיימת התפתחות בין כל שני חלקים של הסיפור המקבילים זה לזה. התפתחות זו ניכרת הן בתפקיד כל רכיב בעלילת הסיפור והן בסגנונו או בתכונות אחרות שבו.

תחילה נבחן את ההתפתחות בין שני החלקים הפנימיים:

- ההתפתחות במישור העלילה גלויה לעין. מחד - ניסיון מסוכן לתפוס את הנביא, מאידך - כישלון הניסיון הזה.
- במישור הסגנון ועיצוב הדמויות, קיימת הנגדה בין חרדתו של נער הנביא בסוף המחצית הראשונה - חרדה המשקפת את הסכנה הריאלית הנתפסת על ידי האדם הפשוט, לבין תגובתו השלווה והבוטחת של אלישע בתחילת המחצית השנייה בדבריו אל נערו.
- כמו כן, קיים ניגוד ברור בין "סוסים ורכב" ריאליים ששלח מלך ארם לבין "סוסים ורכב אֵש" שנשלחו מה' להגן על אלישע. הראשונים **סובבים** את העיר (פסוק טו), ואילו האחרונים הם "**סביבת אֵלִישֶׁע**" (פסוק יז).

עתה נבחן את ההתפתחות בין שני חלקי המסגרת של סיפורנו:

- ההתפתחות במישור העלילה גלויה אף כאן. מעשיו של אלישע בראש המחצית הראשונה לטובת עמו הועילו לשעתם, אולם לא הביאו להפסקה גמורה של פשיטות גדודי ארם. רק מעשיו של אלישע בסיום הסיפור הביאו לכך.
- כמו כן, בראש הסיפור מונע אלישע מחיילי ישראל ליפול בידי חיילי ארם, ואילו בסיומו הוא מפיל את חיילי ארם בידי ישראל.
- קיימת התפתחות בין שני החלקים מבחינת היכולת הניסית הנבואית המתגלה בהם: בראש הסיפור הנביא רואה נסתר ויודע היכן מסתתרים חיילי ארם על אדמת ארץ ישראל; בסיומו הנביא מוליך את חיילי ארם כחפצו על אדמת ארץ ישראל, ומכניסם שלא על דעתם אל העיר שומרון.

לסיום הדיון במבנה הסיפור נעיר הערת סיכום:

מבנה זה מלמד כי רובו הכמותי של הסיפור מוקדש ישירות למעשי אלישע למען עם ישראל (עשרה פסוקים מתוך שישה עשר). אף שני החלקים הפנימיים, ששת הפסוקים המספרים על הצלתו האישית של אלישע, אינם עומדים בפני עצמם. הללו הם תוצאה של מעשי אלישע למען עמו בראש הסיפור מחד, ומהווים הכנה להמשך מעשיו למען עמו בסיום הסיפור מאידך. נמצא, כי אף פסוקים אלו הם חלק מסיפור המעשים שעשה אלישע למען עמו, וסיפורנו אפוא חותר אל סיומו - אל הפסוק האחרון, המהווה את שיאו ואת תכליתו של כל המסופר לפניו. כך מגלים מבנהו של הסיפור והזיקה הפנימית שבין חלקיו השונים את נושאו של הסיפור השלם.

2. הקשר בין סיפורנו לבין סיפור ריפוי נעמן בפרק ה'

אימות נוסף להגדרה שהגדרנו את נושאו של סיפורנו על פי בחינת מבנהו, ניתן למצוא על ידי בחינת הקשר שבין סיפורנו לבין סיפור ריפוי נעמן שבפרק ה'. קשר אמיץ מקשר בין שני הסיפורים הללו, והופך את סיפורנו להמשכו של הסיפור על ריפוי נעמן. ואף על פי כן, קשר רב פנים זה, שנעמוד עליו להלן, אינו הופך את שני הסיפורים לסיפור אחד ממש, אלא רק לשתי חוליות עצמאיות מבחינה ספרותית, הנתונות ברצף סיפורי בעל נושא מובחן היטב בתוך כלל פרקי אלישע: תרומתו של אלישע להקלת הלחץ הארמי המתמשך על ישראל. נראה, כי על מנת שלא לטשטש את עצמאותה הספרותית של כל אחת משתי החוליות הללו, הן הופרדו זו מזו על ידי הסיפור הקצר שבראש פרק ו' (פסוקים א-ז), אודות הליכתו של אלישע עם תלמידיו אל שפת הירדן ונס הצפת הגרזן שחולל שם.³

3. קשה למצוא קשרים של ממש בין סיפור זה לבין שני הסיפורים המקיפים אותו. הקשר היחיד והקלוש שמצאנו בינו לבין קודמו - סיפור ריפוי נעמן - הוא בתפקידו של נהר הירדן בשני הסיפורים. וראה מה שכתבנו בנספח לסדרת העיונים הקודמת (סוף סעיף 1) אודות בחירתם של בני הנביאים דווקא בירדן כמקום חדש לשיבתם.

המדרש לא השלים עם מה שנראה כחוסר קשר בין הסיפורים (שלפי דברינו למעלה הוא מכונן) ודרש סמוכין ביניהם (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, כט ע"ב):

בשעה שהיה אלישע יתיב בתינוייה (- יושב ושונה), הוה גיחזי יתיב ליה על תרעיה (- היה גיחזי יושב לו על שְׁעָרו) ותלמידיי יחמיין ליה (- והתלמידים רואים אותו) ואמרין: גיחזי לא עאל, ואנן עלון (- ואומרים: גיחזי לא נכנס ואנו ניכנס)?!... כיון שנתרחק, מה כתיב תמן? "ויאמרו בני הנביאים אֵל אֱלִישֶׁע: הֲנָה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ" - לא אסחין אוכלוסייא דתלמידייא דהוון תמן (- לא נשא המקום את המון התלמידים שהיו שם).

לפי דברי מדרש זה, המסופר בסיפור הקצר שבראש פרק ו' הוא תוצאה של סילוק גיחזי בסוף פרק ה', ושני הסיפורים הללו מצויים כנראה גם ברצף כרונולוגי.

הקשר בין סיפור נס הצפת הגרזן לסיפור הבא אחריו הוא קשר סגנוני: תגובתו של "האחד" שגרזנו נפל לירדן הייתה (ו', ה): "אָהָה אֲדֹנָי וְהוּא שְׂאוּל!". תגובתו של נער הנביא, שראה את

הקשר בין סיפור ריפוי נעמן לבין סיפורנו בא לידי ביטוי בארבעה תחומים (שיש בין חלקם חפיפה מסוימת): הנושא, הדמויות, אופי הנסים המתוארים בשני הסיפורים והסגנון. קשרים מגוונים אלו הם תוצאתו של קשר בתחום נוסף וחשוב מהם - במגמה המשותפת לשני הסיפורים.

הבה נפרט ונבאר את האמור כאן:

א. הנושא המשותף לשני הסיפורים הללו הוא פעילותו של אלישע הנביא בתחום היחסים המתוחים שבין ישראל לארם.

ב. בין הדמויות הפועלות בשני הסיפורים קיימת חפיפה רבה:

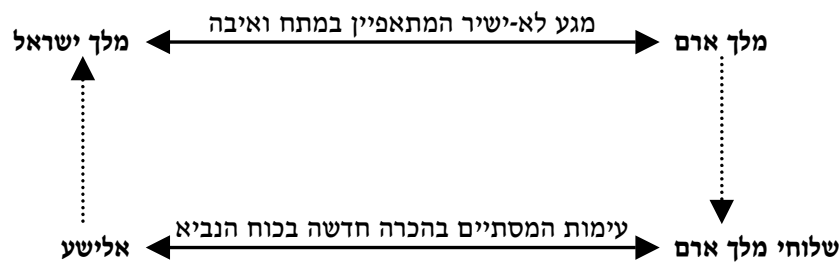
- **אלישע**, המכונה בשני הסיפורים לעתים בשמו, לעתים בכינויו "איש האלוהים" ולעיתים בכינויו "הנביא".
- **מלך ארם ומלך ישראל**, ששמותיהם אמנם אינם נזכרים בשני הסיפורים, אולם די ברור שהם אותם מלכים עצמם.
- בשני הסיפורים מצויות דמויות בעלות תפקיד דומה, אף שזהותן שונה:
  - **נער של אלישע**: בסיפור ריפוי נעמן זהו גיחזי "נער אֵלִישֶׁע אִישׁ הָאֱלֹהִים" (פסוק כ).
  - בסיפורנו נזכר "מְשֻׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים" המכונה גם "נער" (פסוק טו), אך שמו אינו נזכר. קיים דמיון-מה בין שני נערי הנביא הללו: שניהם אינם מכירים בגדולת הנביא. בנוגע לגיחזי - הדבר בא לידי ביטוי לאחר הנס ולאחר שנתגלו תוצאותיו, ועל כן נחשב הדבר לחטא חמור של גיחזי שעליו הוא נענש. בסיפורנו - אין הנער מכיר בגדולת אלישע רק בטרם חולל אלישע את הנס, ובהיותו נתון במצוקה מחמת הסכנה.
  - **עבדו של מלך ארם**: בסיפור הראשון זהו נעמן שר צבא מלך ארם, והוא מיידע את מלכו אודות מציאותו של אלישע הנביא בישראל. אף בסיפורנו מיידע אחד מעבדי מלך ארם, ששמו לא נזכר, את מלכו אודות קיומו של אלישע בישראל ופעילותו שם. על הקשר שבין שני עבדי מלך ארם הללו עוד נדון בעיון ג.
  - גם בין המשלחות הבאות מארם לישראל קיים דמיון: נעמן בא בראש משלחת הכוללת עבדים, סוס ורכב (פסוקים ט ו-יג), ואף בסיפורנו מתוארת שליחת חיילי

חיל ארם מקיפים את העיר, הייתה (ט): "אֵהָה אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה!" דמיון זה בין שתי הקריאות ושכנותם של הסיפורים מפתים להעלות השערה כי אותו "האחד" מבני הנביאים (שעל יחסו המיוחד של אלישע אליו עמדנו בסדרת העיונים הקודמת) הפך להיות מאוחר יותר נער של אלישע במקום גיחזי שהורחק. אם כך, קיימת אולי רציפות כרונולוגית בין שלושת הסיפורים, ואף מכנה משותף ענייני: בשלושתם נידונה השאלה מיהו נער הנביא ומי ראוי לכך. השערה זו אינה סותרת את מה שכתבנו למעלה, שכן העדפת שיקולים נסתרים אלו על פני הרציפות הספרותית והעניינית הבולטת לעין בין סיפור ריפוי נעמן לבין סיפורנו מחייבת הסבר, וההסבר הוא זה שניתן למעלה.

במה שנוגע לסידורם הפנימי של פרקי אלישע כולם, ראה בנספח לסדרת העיונים 'מינוי יהוא'.

צבא ארם במילים "וישלח שמה סוסים ורכב וחיל כבד" (פסוק יד).⁴ מטרתן של שתי המשלחות היא להגיע אל אלישע, אך בשני הסיפורים המפגש עם הנביא כרוך במפגש עם מלך ישראל.

בין הדמויות המאכלסות את שני הסיפורים קיימת מערכת יחסים דומה, המודגמת בטבלה זו:

ג. אופי הנסים המתוארים בשני הסיפורים: בולט לעין שאלישע מחולל בכל אחד מן הסיפורים נס כפול שיש בו דבר והיפוכו. בסיפור ריפוי נעמן הוא מטהר את נעמן מצרעתו בדרך ניסית, ואחר כך גוזר על גיחזי נערו החוטא שילקה בצרעת נעמן. בסיפורנו מתפלל אלישע אל ה' שיפקח את עיני נערו, ועיניו של זה נפקחות לראות את מה שאינו נראה לעין רגילה: רכב אש וסוסי אש המקיפים את אלישע ומגינים עליו. לאחר מכן מתפלל אלישע אל ה' שיכה את עיני החיל הארמי בסנוורים, ושוב נענה לו ה'. דבר זה מונע מן החיל הארמי לראות את המציאות המוחשית והפשטה, הניכרת לכל עין, ועל כן אין הם מזהים את המקום שבו הם מצויים ואת האיש הדובר עמם (פסוקים יט-כ).

מבחינת המושאים לשני צמדי הנסים הללו, הדמיון בין שני הסיפורים הוא מהופך: בסיפור ריפוי נעמן נעשה הנס החיובי - נס הריפוי - לנעמן הארמי שלוחו של מלך ארם, ואילו הנס השלילי - נס ההצרעה - נעשה לגיחזי נער הנביא. בסיפורנו קורה ההפך מכך: הנס החיובי - נס פקחת העיניים - נעשה לנערו של הנביא, ואילו הנס השלילי - נס הכאת העיניים בסנוורים - נעשה לחיילי ארם שלוחי מלכם.

היפוך זה נובע מן הנסיבות הפנימיות השונות שבכל סיפור. נעמן, שבא לקבל סיוע מן הנביא, והיה מוכן (לאחר מאבק פנימי) לכופ את ראשו אל מול הנביא ואל מול מה שהוא מייצג, זכה בנס ההיטהרות; שלוחו של מלך ארם, שבאו לתפוס את הנביא בכוח ולהעבירו לארם, מבטאים במעשיהם תחושת עליונות על הנביא ועל מה שהוא מייצג,

4. אמנם, מטרת המשלחת שבראשה עמד נעמן הייתה לזכות בכך שהנביא ירפאו מצרעתו, ואילו מטרת החיל הכבד ששלח מלך ארם הייתה לתפוס את הנביא ולהביאו לדמשק. מתמיה אפוא הדבר שאלה גם אלה באו אל הנביא בסוס ורכב. נראה אפוא, שבשני הסיפורים מתואר עימות - סמוי או גלוי - בין העצמה הצבאית הריאלית לבין הנביא, איש האלוהים, המייצג את כוחו העדיף של שולחו (וראה עוד: 'נעמן' ג).

ועל כן נענשו בהכאת עיניהם בסנוורים. בשני הסיפורים הנס מבטא בדרך סמלית את דרגתם של מושאיו: נעמן, שנטהר מגאוותו, זכה להיטהר גם בגופו; חיל ארם, שטחו עיניהם מלראות את עדיפות כוחו של הנביא ואת חוסר התוחלת שבמעשיהם, הוכו עיניהם בסנוורים כביטוי מוחשי לסכלותם.

הדבר אמור אף ביחס לשני נערי הנביא: גיחזי, החוטא ומשבש את תכנית ההשגחה ואת פעילותו של רבו ביחס לנעמן שר צבא ארם,⁵ נענש בכך שהוא נוטל את צרעת נעמן; נערו של הנביא בסיפורנו, לעומת זאת, נאמן לרבו ודואג לשלמו. אף שאינו נביא, וכשלעצמו אינו ראוי לראות את החזון הנבואי של רכב אש וסוסי אש, בדין הוא שיזכה לפקידת עיניים אשר תרגיע את דאגתו הכנה.

נדמה, כי עשיית נס והיפוכו באותו סיפור מייחדת את שני הסיפורים הנידונים כאן במחזור סיפורי אלישע כולו.

ד. בסגנונם של שני הסיפורים ניכר ביניהם דמיון שלעתיים הוא תולדה של הקשרים הקודמים שעמדנו עליהם. הנה רשימת הביטויים הדומים:

פרק ה' - ריפוי נעמן	פרק ו' - אל מול צבא ארם
(ח) וַיְהִי כְשִׁמְעַע אֱלִישֶׁעַ אִישׁ הָאֱלֹהִים... וַיִּשְׁלַח אֶל הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר...	(ט) וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר...
(ח) וַיִּדַע כִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל	(יב) כִּי אֱלִישֶׁעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל...
(ט) וַיְבֵא נְעֲמָן בְּסוּסָיו וּבְרֻכָּבוֹ וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַבַּיִת לְאֱלִישֶׁעַ	(יד) וַיִּשְׁלַח שְׁמָה סוּסִים וְרֻכָּב וַחִיל כְּבֹד וַיָּבֵאוּ לֵילָה, וַיִּקְפּוּ עַל הָעִיר
(כ) נַעַר אֱלִישֶׁעַ אִישׁ הָאֱלֹהִים	(טו) מְשֻׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים... נַעֲרוֹ
(יג) אָבִי (עבדי נעמן אליו)	(כא) אָבִי (מלך ישראל לאלישע)
(ב) וְאַרְם יֵצְאוּ גְדוּדִים וַיֵּשְׁבוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל	(כג) וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אָרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. ⁶

ה. המגמה המשותפת לשני הסיפורים: הסעיף האחרון בטבלת ההקבלות הסגנוניות יוצר מעין מסגרת משותפת לשני הסיפורים הללו, ומסגרת זו מובילה אותנו לדיון במגמה המשותפת לשניהם. הסיפור הראשון פותח (לאחר המצג שבפסוק א) - "וְאַרְם יֵצְאוּ גְדוּדִים, וַיֵּשְׁבוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה...", ואילו הסיפור השני מסיים: "וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אָרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". מסגרת זו רומזת למגמה המשותפת של שני

5. ראה 'נעמן' ו סעיפים 2-3..

6. הצירוף "אָרָץ יִשְׂרָאֵל" מופיע במקרא אחת עשרה פעמים בלבד, ושלוש מהן בשני הסיפורים שלנו. הפעם הנוספת היא: (ה', ד) "כִּזְאֵת וְכִזְאֵת דְּבָרָה הַנְּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל".

הסיפורים גם יחד: כיצד נשתנה המצב המתואר בראש הסיפור הראשון, שבו פושטים גדודי ארם בארץ ישראל באין מפריע ונוטלים עמם ביזה ושבי, למצב שבו נפסק דבר זה. שינוי זה במצבם של ישראל נעשה בזכותו של אלישע, שהוא הדמות הראשית בשני הסיפורים הללו. אלישע עשה זאת באמצעות כוחו הנבואי לחולל נסים. בכוח זה השתמש הנביא כדי להיטיב עם בני עמו ולהצילם מתגרת יד הארמים.

דרך הפעולה של הנביא, המשותפת לשני הסיפורים, היא בעיקרה באמצעות השפעה על ארם, אלא שבסיפור הראשון לא הושגה המטרה מטעמים שעמדנו עליהם בעיון האחרון שהקדשנו לו. רק בסיפורנו הושגה מטרה זאת. ובכל זאת, מהווה הסיפור הראשון נדבך שעליו בנוי הסיפור השני. בכך מתקיימת התקדמות מן הסיפור הראשון אל השני לשם השגת המטרה המשותפת לשניהם. התקדמות זאת ניכרת בחלק מן ההשוואות הקודמות שעשינו בעיוננו, ונעמוד על כך בהמשכה של סדרת עיונים זו.